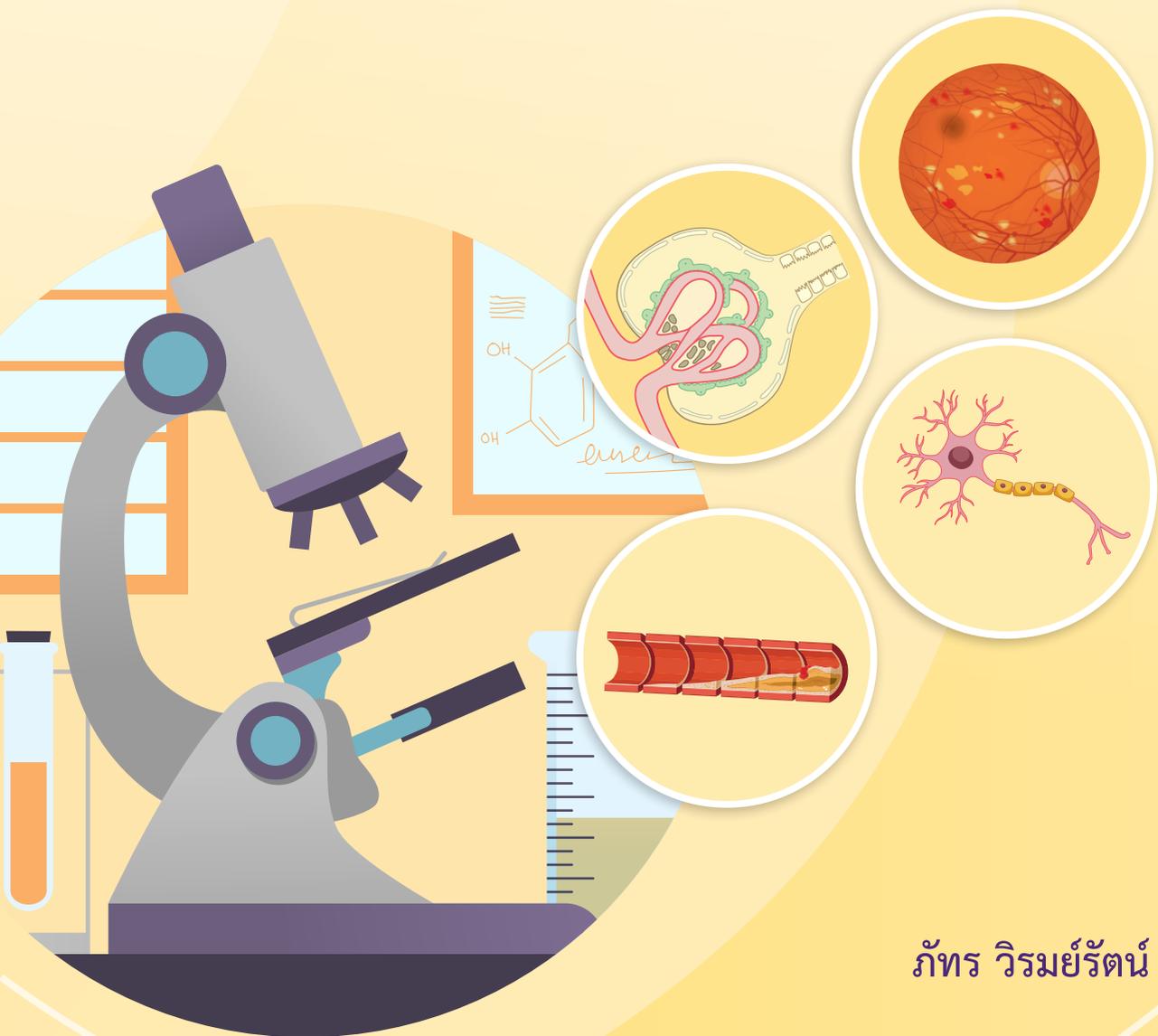

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในโรคเบาหวานชนิดที่ 1

Vascular Complications in Type 1 Diabetes

ระบาดวิทยา พยาธิกำเนิด การดำเนินโรค และ ดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพ
Epidemiology, Pathophysiology, Natural Course and Biomarkers

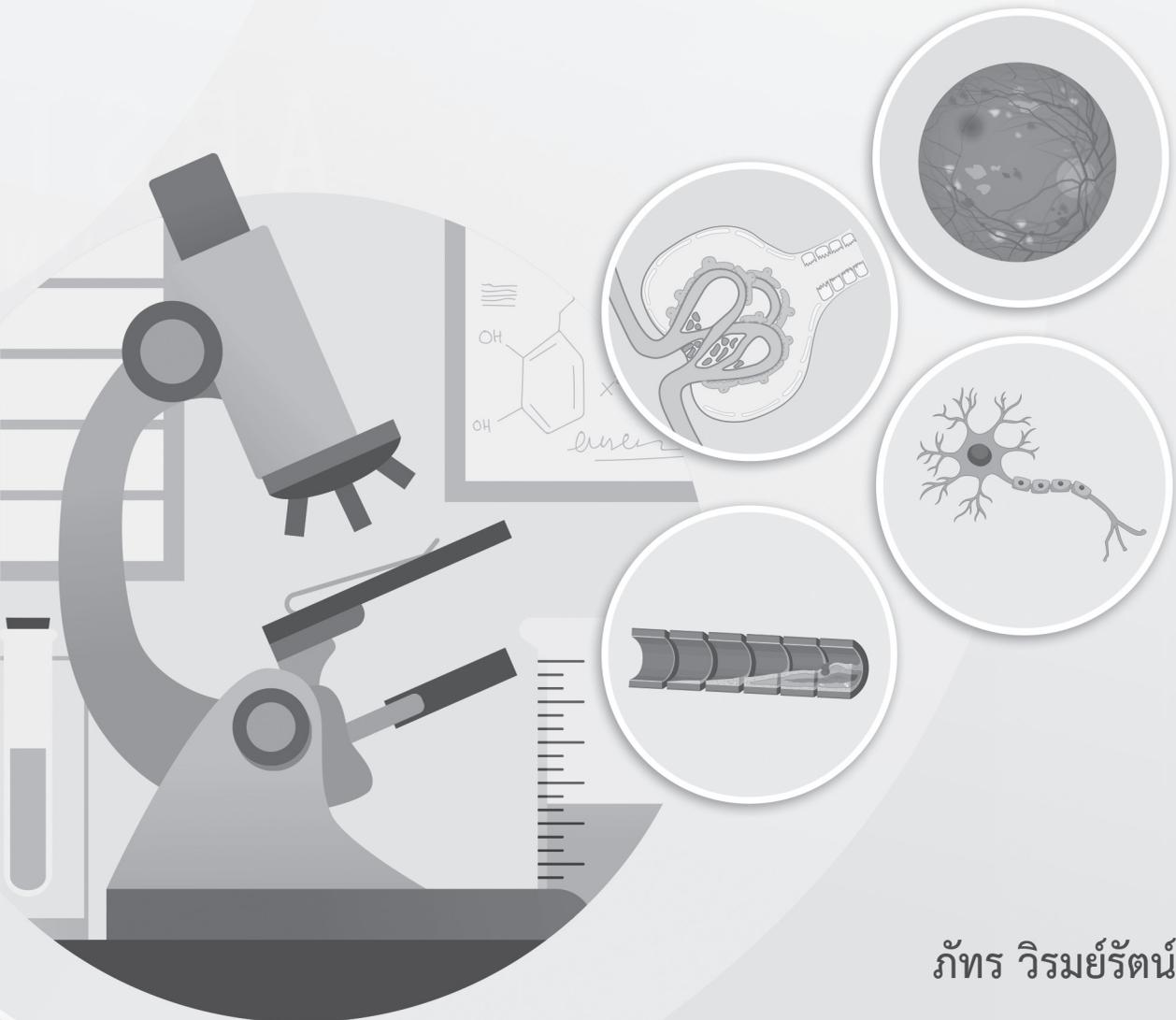
ภัทร วิรมย์รัตน์

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในโรคเบาหวานชนิดที่ 1

Vascular Complications in Type 1 Diabetes

ระบาดวิทยา พยาธิกำเนิด การดำเนินโรค และ ดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพ
Epidemiology, Pathophysiology, Natural Course and Biomarkers

ภัทร วิรมย์รัตน์

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1

ระบาดวิทยา พยาธิกำเนิด การดำเนินโรค และดัชนีป้องกันชีวิภาพ

พิมพ์ครั้งที่ 1 ธันวาคม 2564 จำนวน 50 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์

ห้ามมิให้ทำซ้ำหรือลอกเลียนแบบโดยไม่ได้รับอนุญาต

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ภัทร วิรมย์รัตน์.

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในโรคเบาหวานชนิดที่ 1 : ระบาดวิทยา พยาธิกำเนิด การดำเนินโรค และดัชนีป้องกันชีวิภาพ.-- ขอนแก่น : ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2564.

162 หน้า.

1. โรคเบาหวาน -- ผู้ป่วย. I. ชื่อเรื่อง.

616.462

ISBN: 978-616-438-681-5

บรรณาธิการ

น.พ. ภัทร วิรมย์รัตน์

ศิลปกรรม

วัชรินทร์ อัมภัพันธ์

วาดภาพประกอบ

ศิวะพร ไศธนะกุล

น.พ. ภัทร วิรมย์รัตน์

จัดพิมพ์โดย

น.พ. ภัทร วิรมย์รัตน์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

โทรศัพท์ 043-202100, 099-4655115 โทรสาร 043-202100

Email : kkuprinting@hotmail.com

ราคา 250.- บาท

คำนำ

โรคเบาหวานชนิดที่ 1 เป็นโรคที่มีอุบัติการณ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย แม้ในปัจจุบันจะมีความก้าวหน้าในการดูแลรักษาโรคมามากขึ้น ทั้งชนิดของอินซูลินที่ออกฤทธิ์ใกล้เคียงสรีรวิทยา การมีเครื่องปั๊มอินซูลินและเครื่องวัดระดับน้ำตาลต่อเนื่อง แต่ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดยังเป็นปัญหาสำคัญที่พบได้บ่อยในผู้ป่วยกลุ่มนี้ ส่งผลให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตลดลง เกิดภาวะทุพพลภาพ และ เสียชีวิตก่อนวัยอันควร นอกจากนี้ยังเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในระบบสุขภาพ ดังนั้นการป้องกันไม่ให้ภาวะแทรกซ้อนเหล่านี้เกิดขึ้นจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของแพทย์ผู้ให้การรักษาเบาหวาน ซึ่งการมีดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพ (biomarker) ที่ช่วยจำแนกผู้ป่วยที่เสี่ยงสูงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อน หรือ ช่วยวินิจฉัยผู้ป่วยในระยะเริ่มแรกที่โรคยังไม่แสดงอาการ หรือ ช่วยในการพยากรณ์โรค จะช่วยลดผลกระทบของภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากนี้งานวิจัยเพื่อค้นหาดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพยังช่วยขยายขอบเขตความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกการเกิดโรคซึ่งอาจนำไปสู่การคิดค้นการรักษาใหม่ ๆ ในอนาคต

ผู้นิพนธ์ได้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น จุดประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในโรคเบาหวานชนิดที่ 1 โดยสอดแทรกข้อมูลการศึกษาที่มีทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ งานวิจัยที่นำมาอ้างอิงส่วนใหญ่มาจากการศึกษาขนาดใหญ่และมีความทันสมัย เนื้อหาในแต่ละบทจะประกอบด้วยสองส่วน ส่วนแรกเป็นข้อมูลทางระบาดวิทยา ปัจจัยเสี่ยง พยาธิกำเนิด และการดำเนินโรคของภาวะแทรกซ้อนแต่ละชนิด เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐาน จากนั้นส่วนที่สองจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพที่น่าสนใจ

ผู้นิพนธ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่อมไร้ท่อ อายุรแพทย์ กุมารแพทย์ แพทย์ทั่วไปผู้ให้การดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเบาหวาน ตลอดจนบุคลากรทางการแพทย์ที่สนใจ เพื่อนำความรู้ไปใช้ต่อยอดทั้งในงานวิจัยและการดูแลผู้ป่วยในคลินิก

นายแพทย์ภัทร วิรมย์รัตน์

ผู้นิพนธ์

กิตติกรรมประกาศ

ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ผู้นิพนธ์ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์แพทย์หญิงอวยพร ปะนะมณฑา ครูแพทย์ต่อมไร้ท่อคนแรกที่ได้ถ่ายทอดความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์เสมอมา อีกทั้งยังได้ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในการอ่านตรวจทานต้นฉบับอย่างละเอียดจนหนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณ อาจารย์แพทย์หญิงจินต์ โสธรวิทย์ (อายุรแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคต่อมไร้ท่อ) อาจารย์แพทย์หญิงนิศา วรสุด (อายุรแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคระบบประสาท) อาจารย์แพทย์หญิงพัชรารวรรณ ศิริสวัสดิ์ (จักษุแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคต้อหิน) ที่ช่วยอ่านตรวจทานและให้คำแนะนำเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือ

ขอขอบพระคุณ ครูแพทย์ในสาขาวิชากุมารเวชศาสตร์โรคต่อมไร้ท่อทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วย

ขอขอบคุณผู้ป่วยเด็กโรคเบาหวานและครอบครัวที่ได้ทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างหลากหลาย และเป็นแรงบันดาลใจในการแต่งหนังสือเล่มนี้

สุดท้ายนี้ผู้นิพนธ์ขอขอบพระคุณบุพการีและสมาชิกในครอบครัวที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนในทุก ๆ ด้านอย่างไม่มีเงื่อนไข

นายแพทย์ภัทร วิรมย์รัตน์
ผู้นิพนธ์

คำชี้แจง

คำศัพท์ภาษาอังกฤษทางการแพทย์ในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่อ้างอิงตามศัพท์บัญญัติภาษาไทยของราชบัณฑิตยสถานโดยจะใส่วงเล็บภาษาอังกฤษไว้และมีคำย่อต่อท้ายอีกทีหนึ่ง อย่างไรก็ตามเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพยาธิกำเนิดและดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพของโรคแทรกซ้อนจากเบาหวานจึงมีคำศัพท์เฉพาะหลายคำ ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ คำศัพท์บางคำที่ไม่มีบัญญัติไว้หรือหากแปลแล้วอาจก่อให้เกิดความสับสนกับผู้อ่าน ผู้นิพนธ์จะใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษหรือคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษแทน รวมทั้งมีการใช้อักษรย่อภาษาอังกฤษแทนคำศัพท์ที่ยาวเพื่อให้การใช้ภาษามีความกระชับ การอ้างอิงถึงปีที่มีการศึกษาวิจัยหรือมีการตีพิมพ์ในวารสาร หากเป็นข้อมูลการศึกษาในประเทศไทยจะใช้ปีพุทธศักราช และใช้ปีคริสต์ศักราชในกรณีที่เป็นการศึกษาในต่างประเทศ

สำหรับตารางหรือภาพที่ปรากฏในหนังสือได้มีการดัดแปลงและวาดขึ้นใหม่ทั้งหมดโดยระบุแหล่งที่มาไว้อย่างชัดเจน

ประวัติผู้นิพนธ์

อาจารย์ นายแพทย์ภัทร ภิรมย์รัตน์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552

แพทยศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1)
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พ.ศ. 2556

วุฒิปัตรแสดงความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม
สาขากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พ.ศ. 2558

วุฒิปัตรแสดงความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม
สาขากุมารเวชศาสตร์โรคต่อมไร้ท่อ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2562

Certificate in Research Fellowship in Pediatric Endocrinology
and Diabetes, Children's Hospital Colorado, Denver, CO, USA

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2556

ถึง ปัจจุบัน

อาจารย์ สังกัดสาขาวิชาต่อมไร้ท่อ ภาควิชากุมารเวชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สารบัญ

บทที่ 1	ภาพรวมของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 Overview of Vascular Complications in Type 1 Diabetes Mellitus	1
บทที่ 2	โรคไตเรื้อรังจากเบาหวาน Diabetic Kidney Disease	19
บทที่ 3	โรคเบาหวานขึ้นจอตา Diabetic Retinopathy	55
บทที่ 4	โรคเส้นประสาทเสื่อมจากเบาหวาน Diabetic Peripheral Neuropathy	79
บทที่ 5	โรคหัวใจและหลอดเลือด Cardiovascular Disease	103
ดัชนี Index		139

สารบัญภาพ

บทที่ 2

- ภาพที่ 1 กลไกการเกิดโรคไตเรื้อรังจากเบาหวาน 26
- ภาพที่ 2 วิธีทางชีวเคมีที่เกิดขึ้นเมื่อมีภาวะน้ำตาลสูงในเลือด 27
- ภาพที่ 3 โครงสร้างของโกลเมอรูลัสในระดับจุลกายวิภาคศาสตร์ที่ปกติและในโรคไตเรื้อรังจากเบาหวาน 30
- ภาพที่ 4 กราฟแสดงการเปลี่ยนแปลงของปริมาณแอลบูมินในปัสสาวะและอัตราการกรองของไตในโรคไตเรื้อรังจากเบาหวานตามระยะเวลาของโรคเบาหวานชนิดที่ 1 32

บทที่ 3

- ภาพที่ 1 ลักษณะพยาธิสภาพที่จอตาใน NPDR และ PDR 59
- ภาพที่ 2 การประเมินภาพถ่ายจอตาด้วยกล้อง 3 มิติ ที่ลานจอตา 7 บริเวณมาตรฐาน 59
- ภาพที่ 3 โครงสร้างทางจุลกายวิภาคศาสตร์ของจอตา และ blood-retinal barrier 63

บทที่ 4

- ภาพที่ 1 โครงสร้างของเส้นประสาทส่วนปลายและหลอดเลือดที่มาเลี้ยง 87

บทที่ 5

- ภาพที่ 1 ลักษณะทางพยาธิวิทยาและพยาธิกำเนิดของ atheromatous plaque ที่ผนังหลอดเลือด 115
- ภาพที่ 2 การดำเนินโรคของ atherosclerosis บนผนังหลอดเลือดแดง 119

สารบัญตาราง

บทที่ 1

- ตารางที่ 1 ภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลันและเรื้อรังที่พบได้บ่อยในโรคเบาหวานชนิดที่ 1 — 3
- ตารางที่ 2 คำแนะนำในการตรวจคัดกรองและการรักษาภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในเด็ก และวัยรุ่นที่เป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 1 — 10
- ตารางที่ 3 การตรวจคัดกรองและการรักษาปัจจัยเสี่ยงของโรคหัวใจและหลอดเลือดในเด็ก และวัยรุ่นที่เป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 1 — 11

บทที่ 2

- ตารางที่ 1 การจำแนกระยะของโรคไตเรื้อรังตามความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังระยะสุดท้ายตามแนวทางของ The Kidney Disease Improving Global Outcomes (KDIGO) — 21
- ตารางที่ 2 การจำแนกระดับแอลบูมินในปัสสาวะตามแนวทางของ KDIGO — 22
- ตารางที่ 3 ดัชนีบ่งชี้ทางชีวภาพในโรคไตเรื้อรังจากเบาหวาน จำแนกตามตำแหน่งพยาธิสภาพและกลไกการเกิดโรค — 38

บทที่ 3

- ตารางที่ 1 การแบ่งชนิดของ DR ตามความรุนแรงของพยาธิสภาพและการพยากรณ์โรค — 58

สารบัญตาราง

บทที่ 4

ตารางที่ 1 การจำแนกประเภทของโรคเส้นประสาทเสื่อมจากเบาหวาน 80

ตารางที่ 2 หน้าที่ของเส้นใยประสาทชนิดต่าง ๆ และการประเมินทางคลินิก 81

บทที่ 5

ตารางที่ 1 การศึกษาทางระบาดวิทยาเกี่ยวกับอัตราเสี่ยงของโรคหัวใจและหลอดเลือดแต่ละชนิด
ในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 105

ตารางที่ 2 ดัชนีบ่งชี้โรคหัวใจและหลอดเลือดระยะไม่แสดงอาการ 110

บทที่ 1

ภาพรวมของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือด
ในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1

Overview of Vascular Complications
in Type 1 Diabetes Mellitus

บทนำ

อุบัติการณ์ของโรคเบาหวานชนิดที่ 1 (type 1 diabetes mellitus, T1DM) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย จากการศึกษาระบาดวิทยาของ ซุนิก้า ตูจันดา และคณะ¹ พบอุบัติการณ์ของโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ในเด็กไทยทั่วประเทศเท่ากับ 1.65 ต่อ 100,000 คนต่อปี ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ อวยพร ปะนะมณฑา และคณะ² พบอุบัติการณ์ของโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ในเด็กเท่ากับ 0.6 ต่อ 100,000 คนต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. 2539-2548 ซึ่งเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวเมื่อเทียบกับอุบัติการณ์ที่เคยทำการศึกษาไว้ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2538 ในปี พ.ศ. 2562 สหพันธ์เบาหวานนานาชาติ (International Diabetes Federation, IDF) ได้ประมาณการอุบัติการณ์ของโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ในเด็กทั่วโลกที่มีอายุน้อยกว่า 15 ปีไว้สูงถึง 98,200 คนต่อปี³ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากที่เคยมีการคาดการณ์ไว้ในปี พ.ศ. 2560⁴ โดยพบอุบัติการณ์สูงที่สุดในประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวีย ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา^{3,5} ส่งผลให้โรคนี้นี้เป็นปัญหาสำคัญทั่วโลก

ช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาวิทยาการในการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 มีความก้าวหน้าอย่างมาก ส่งผลให้อัตราการเสียชีวิตและทุพพลภาพจากโรคเบาหวานโดยรวมลดลงประมาณร้อยละ 2-3 ต่อปี^{6,7} อย่างไรก็ตามผู้ป่วยยังคงมีความเสี่ยงในการเสียชีวิตและการเกิดภาวะทุพพลภาพสูงกว่าประชากรทั่วไปหลายเท่าตัว^{3,8,9} อันเนื่องมาจากภาวะแทรกซ้อนที่เกิดขึ้นทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง (**ตารางที่ 1**) ภาวะแทรกซ้อนชนิดต่าง ๆ จะเริ่มปรากฏขึ้นเมื่อผู้ป่วยอายุได้ประมาณ 30-40 ปี ซึ่งอยู่ในวัยทำงานและเป็นกำลังสำคัญของประเทศ ดังนั้นการป้องกันและการดูแลรักษาปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนเรื้อรังจากโรคเบาหวานจึงมีความสำคัญและควรทำอย่างจริงจังตั้งแต่ในวัยเด็ก ในบทนี้ได้รวบรวมข้อมูลทางระบาดวิทยาที่สำคัญของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดแต่ละชนิดในโรคเบาหวานชนิดที่ 1 โดยเปรียบเทียบข้อมูลในยุคก่อนและหลังมีการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวด และมีการสอดแทรกข้อมูลการศึกษาที่จำเพาะกับผู้ที่เริ่มเป็นเบาหวานชนิดที่ 1 ในวัยเด็ก (ก่อนอายุ 18 ปี) เนื้อหาในลำดับถัดมาจะเกี่ยวข้องกับสถิติการเสียชีวิตในผู้ป่วยกลุ่มนี้รวมทั้งปัจจัยเสี่ยง ในตอนท้ายได้รวบรวมแนวทางการคัดกรองและการรักษาปัจจัยเสี่ยงของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในเด็กที่เป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 1 จากสมาคมโรคเบาหวานในเด็กและวัยรุ่นนานาชาติ (International Society for Pediatric and Adolescent Diabetes หรือ ISPAD) และ สมาคมโรคเบาหวานประเทศสหรัฐอเมริกา (American Diabetes Association หรือ ADA)

ตารางที่ 1 ภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลันและเรื้อรังที่พบได้บ่อยในโรคเบาหวานชนิดที่ 1

ภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลันทางเมแทบอลิก (acute metabolic complication)

- ✓ ภาวะเลือดเป็นกรดจากสารคีโตนในเบาหวาน (diabetic ketoacidosis, DKA)
- ✓ ภาวะน้ำตาลต่ำในเลือด (hypoglycemia)
- ✓ ภาวะโคม่าจากเบาหวาน (diabetic coma)

ภาวะแทรกซ้อนเรื้อรัง (chronic complication)

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดเล็ก (microvascular complication)

- ✓ โรคเบาหวานขึ้นจอตา (diabetic retinopathy, DR) ได้แก่ non-proliferative diabetic retinopathy (NPDR), proliferative diabetic retinopathy (PDR) และ diabetic macular edema (DME)
- ✓ โรคไตเรื้อรังจากเบาหวาน (diabetic nephropathy) ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า diabetic kidney disease (DKD) ประกอบไปด้วย การตรวจพบปริมาณแอลบูมินในปัสสาวะมากกว่าปกติ (increased albuminuria) และอัตราการกรองของไต (glomerular filtration rate, GFR) ลดลง
- ✓ โรคเส้นประสาทเสื่อมจากเบาหวาน (diabetic peripheral neuropathy, DPN) ที่พบบ่อยที่สุดคือ diabetic symmetrical peripheral neuropathy (DSPN) และ autonomic neuropathy

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดใหญ่ (macrovascular complication) ที่พบบ่อยได้แก่

- ✓ โรคหลอดเลือดแดงโคโรนารี (coronary artery disease)
- ✓ โรคหลอดเลือดสมอง (cerebrovascular accident) ได้แก่ ภาวะหลอดเลือดสมองแตก ตีบ หรือมีการอุดตันจากลิ่มเลือด
- ✓ โรคหลอดเลือดแดงส่วนปลาย (peripheral arterial disease)

**ระบาดวิทยาของการเกิดภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือด
ในยุคก่อนและหลังการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวด**

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดเล็ก (Microvascular complications)

ก่อนปี ค.ศ. 1980-1990 การบริหารยาอินซูลินวันละ 2 ครั้งเป็นการรักษามาตรฐานในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ในระยะนี้พบว่าภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดมีอัตราที่สูงมาก โดยในผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยโรคเบาหวานก่อนปี ค.ศ. 1980 พบอุบัติการณ์สะสม (cumulative incidence) ของการเกิดโรคเบาหวานขึ้นจอตา (diabetic retinopathy, DR) สูงถึงร้อยละ 97¹⁰ โดยครึ่งหนึ่งของผู้ป่วยมีพยาธิสภาพของจอตาที่รุนแรงซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อการสูญเสียการมองเห็น (vision-threat diabetic retinopathy, VTDR)¹⁰ การศึกษาเกี่ยวกับภาวะแทรกซ้อนที่ไตในผู้ที่เป็นเบาหวานนานประมาณ 40 ปี¹¹ พบอุบัติการณ์สะสมของการเกิด microalbuminuria (ตรวจพบปริมาณแอลบูมินในปัสสาวะมากกว่าหรือเท่ากับ 30 มก./ก.

ภาพรวมของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1

ครีเอทีนีน) macroalbuminuria (ตรวจพบปริมาณแอลบูมินในปัสสาวะมากกว่า 300 มก./ก. ครีเอทีนีน) และโรคไตเรื้อรังระยะสุดท้าย (end-stage renal disease, ESRD) ร้อยละ 79 ร้อยละ 57 และร้อยละ 49 ตามลำดับ ส่วนอุบัติการณ์สะสมของโรคเส้นประสาทเสื่อมจากเบาหวานชนิด diabetic symmetrical peripheral neuropathy (DSPN) พบได้ร้อยละ 50 ในผู้ที่เป็เบาหวานนาน 25 ปี¹²

ในปี ค.ศ.1993 กลุ่มนักวิจัย The Diabetes Control and Complications Trial (DCCT)¹³ ได้ตีพิมพ์ผลการศึกษาที่สร้างมาตรฐานใหม่ในการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 โดยการศึกษานี้เป็นแบบสุ่มตัวอย่างเพื่อเปรียบเทียบผลของการควบคุมระดับน้ำตาลและภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดจากการรักษาด้วยการฉีดอินซูลิน 2 วิธี ได้แก่ การรักษาด้วยอินซูลินแบบดั้งเดิม (conventional insulin therapy) ซึ่งผู้ป่วยจะได้รับอินซูลินชนิดผสมระหว่างอินซูลินออกฤทธิ์สั้นกับอินซูลินออกฤทธิ์ปานกลางฉีดจำนวน 1-2 ครั้งต่อวัน อีกวิธี คือ การรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวด (intensified insulin therapy) เป้าหมายเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลปลายนิ้วและน้ำตาลที่สะสมในเม็ดเลือดแดง (hemoglobin A1c, HbA1c) ให้อยู่ในระดับใกล้เคียงปกติมากที่สุด วิธีนี้ผู้ป่วยจำเป็นต้องฉีดอินซูลินอย่างน้อยวันละ 3 ครั้ง ซึ่งประกอบไปด้วยอินซูลินที่ออกฤทธิ์สั้นปรับตามปริมาณอาหารที่รับประทานและระดับน้ำตาลปลายนิ้ว ร่วมกับมีการฉีดอินซูลินที่ออกฤทธิ์ปานกลางเพื่อทำหน้าที่เป็นอินซูลินพื้นฐาน นอกจากนี้การรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวดยังรวมถึงการใช้เครื่องปั๊มอินซูลิน การศึกษานี้ทำในช่วงปี ค.ศ.1983-1993 ใช้อาสาสมัครจำนวน 1,441 คน อายุระหว่าง 13-39 ปี ระยะเวลาติดตามผู้ป่วยเฉลี่ย 6.5 ปี ผลการศึกษาพบว่าผู้ป่วยกลุ่มที่ได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวดมีระดับ HbA1c เฉลี่ยน้อยกว่ากลุ่มที่ได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ร้อยละ 7.2 และร้อยละ 9.1 ตามลำดับ) ซึ่งผลของการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวดช่วยลดอัตราการเกิด และชะลอความรุนแรงของ DR ได้ถึงร้อยละ 76 และร้อยละ 47 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังช่วยลดอัตราการเกิด microalbuminuria และ DSPN ได้ร้อยละ 39 และร้อยละ 60 ตามลำดับ

หลังการศึกษา The DCCT สิ้นสุดลง คณะผู้วิจัยได้ขยายขอบเขตระยะเวลาในการติดตามผู้ป่วยรวมทั้งเปลี่ยนให้ผู้เข้าร่วมงานวิจัยทั้งหมดได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข้มงวด เรียกการศึกษาระยะนี้ว่า The Epidemiology of Diabetes Interventions and Complications (EDIC)¹⁴⁻¹⁶ ซึ่งได้มีการติดตามผู้ป่วยมาจนถึงปัจจุบัน จุดประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินโรคของภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดชนิดต่าง ๆ ในระยะนี้ผู้ป่วยที่เคยได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบดั้งเดิมมีระดับ HbA1c เฉลี่ยลดลงเหลือร้อยละ 8 และไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เคยได้รับการรักษาแบบด้วยอินซูลินแบบเข้มงวดตลอดระยะเวลาของการศึกษา The EDIC¹⁶ อย่างไรก็ตามผู้ป่วยที่เคยได้รับการรักษาแบบเข้มงวดมาก่อนยังคงมีอัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดเล็กทุกชนิดน้อยกว่ากลุ่มที่เคยได้รับการรักษาแบบดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹⁴⁻¹⁷ เรียกปรากฏการณ์นี้ว่าการจดจำทางเมแทบอลิก (metabolic memory)¹⁴⁻¹⁸ ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปพบว่าช่องว่างของความแตกต่างของอัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดระหว่างสองกลุ่ม

ลดลงเรื่อย ๆ เมื่อวิเคราะห์อัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดเล็กในผู้ป่วยวัยรุ่นเปรียบเทียบกับผู้ใหญ่ พบว่าผู้ป่วยวัยรุ่นได้รับประโยชน์จากการจดจำทางเมแทบอลิคน้อยกว่าอาจเนื่องมาจากผู้ป่วยวัยรุ่นมีระดับ HbA1c สูงกว่าผู้ใหญ่ในช่วงการศึกษา The DCCT^{15,19}

หลังการศึกษา The DCCT สิ้นสุดลง การรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดได้กลายมาเป็นการรักษามาตรฐานในโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ทำให้อุบัติการณ์การเกิดภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดเล็กลดลงในหลายประเทศ ตัวอย่างเช่น ประเทศฟินแลนด์พบอุบัติการณ์สะสมของ DR ชนิดรุนแรงลดลงจากร้อยละ 23 ในผู้ที่ได้รับการวินิจฉัยเบาหวานระหว่างปี ค.ศ. 1975-1979 เหลือเพียงร้อยละ 6 ในผู้ที่ได้รับการวินิจฉัยหลังปี ค.ศ. 1985 ในช่วงระยะเวลาของโรคเบาหวาน 20 ปีเท่ากัน²⁰ ซึ่งผู้ป่วยในกลุ่มหลังนี้เป็นตัวแทนของผู้ที่ได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดตั้งแต่วัยเริ่มแรกของโรคเบาหวาน อย่างไรก็ตามมีหลายการศึกษาเช่นกันที่พบว่าการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดสามารถลดอัตราการเกิด DR ได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น การศึกษาในประเทศเยอรมันพบอุบัติการณ์สะสมของ DR ทุกชนิดรวมกันสูงถึงร้อยละ 84²¹ เทียบกับร้อยละ 97¹⁰ ในยุคก่อนการศึกษา The DCCT และอุบัติการณ์สะสมของ DR ชนิดเสี่ยงสูงต่อการสูญเสียการมองเห็นพบได้ร้อยละ 50 ในช่วงระยะเวลาการเป็นเบาหวาน 40 ปี²¹ ซึ่งใกล้เคียงกับยุคก่อนการศึกษา The DCCT¹⁰ ข้อมูลเกี่ยวกับโรคไตเรื้อรังจากเบาหวานในผู้ป่วยชาวอเมริกัน (The DCCT/EDIC) พบอุบัติการณ์สะสมของการเกิด microalbuminuria และ macroalbuminuria จำนวนร้อยละ 25 และร้อยละ 9 ตามลำดับในผู้ที่ได้รับการรักษาแบบเข็มงวด และร้อยละ 38 และร้อยละ 20 ในผู้ที่ได้รับการรักษาแบบดั้งเดิมที่มีระยะเวลาของโรคเบาหวาน 35 ปี^{22,23} ส่วนการศึกษาในประเทศสวีเดนพบอุบัติการณ์สะสมของการเกิดโรคไตเรื้อรังระยะสุดท้ายร้อยละ 3 ในผู้ที่ได้รับการวินิจฉัยโรคเบาหวานในช่วงปี ค.ศ. 1984-1990 และเป็นเบาหวานนาน 30 ปี แต่พบอุบัติการณ์เพียงร้อยละ 1 ในผู้ป่วยที่เป็นโรคเบาหวานหลังปี ค.ศ. 1991 และเป็นโรคนาน 25 ปี²⁴ การศึกษาถึงอุบัติการณ์ของ DSPN ที่มีการเปรียบเทียบในยุคก่อนและหลังมีการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดยังมีค่อนข้างน้อย โดย The DCCT/EDIC พบอุบัติการณ์สะสมของ DSPN ร้อยละ 22 ในกลุ่มที่ได้รับการรักษาแบบเข็มงวด และร้อยละ 28 ในกลุ่มที่เคยได้รับการรักษาแบบดั้งเดิมมาก่อนซึ่งทั้งสองกลุ่มมีระยะเวลาของโรคเบาหวานเฉลี่ยประมาณ 25 ปี^{25,26} การศึกษา The Type 1 Diabetes Exchange²⁷ ในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าความชุกของ DSPN มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน โดยพบความชุกร้อยละ 11 ในกลุ่มผู้ป่วยจำนวน 5,936 รายที่เป็นเบาหวานเฉลี่ย 30 ปี น้อยกว่าในอดีตที่เคยมีรายงานความชุกไว้ประมาณร้อยละ 34²⁸

ภาวะแทรกซ้อนของหลอดเลือดขนาดใหญ่ (Macrovascular complications)

ผลการศึกษา The DCCT/EDIC แสดงให้เห็นว่าอุบัติการณ์สะสมของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในผู้ที่เคยได้รับการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดเท่ากับร้อยละ 9 และแบบดั้งเดิมเท่ากับร้อยละ 14 ในผู้ที่เป็นเบาหวานนานเฉลี่ย 30 ปี²⁹ โดยการรักษาด้วยอินซูลินแบบเข็มงวดสามารถลดอัตราเสี่ยงในการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดที่ 1 ได้ประมาณร้อยละ 30 ในปีที่ 30 ของการศึกษา¹⁶